

Пітель В.М.

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української мови

Сенчук О.В.

здобувач вищої освіти
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

ФУНКЦІЙНЕ НАВАНТАЖЕННЯ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ ЛЕКСИКИ В ЕСЕЇСТИЦІ ЮРІЯ АНДРУХОВИЧА (НА МАТЕРІАЛІ КНИГИ «ДИЯВОЛ ХОВАЄТЬСЯ В СИРІ»)

Анотація. У статті досліджено номінативну функцію СПЛ (називає поняття, ознаки і явища суспільно-політичного, економічного життя країни. Описано прагматично-оцінну функцію СПЛ (ілюструє аксіологічні виміри поняття і ставлення мовця до повідомлюваного. Проаналізовано інформаційну та волюнтативну функції СПЛ (є засобом впливу на слухача / читача).

Ключові слова: суспільно-політична лексика (СПЛ), суспільно-політична термінологія (СПТ), есе, номінативна функція СПЛ, прагматично-оцінна функція СПЛ, інформаційна та волюнтативна функції СПЛ.

Functional load of social-political vocabulary in the essay writing of Yurii Andrukhovych (based on the material of the book «The devil hides in cheese»). The article examines the nominative function of social-political vocabulary (SPV) (names the concepts, signs and phenomena of social-political and economic life of the country). The pragmatic-evaluative function of the SPV is also described (illustrates the axiological dimensions of the concept and the speaker's attitude towards the communicated subject). The article also analyzes informational and voluntative functions of the SPV (these are the means of influencing the listener / reader).

Key words: social-political vocabulary (SPV), social-political terminology (SPT), essay, nominative function of SPV, pragmatic-evaluative function of SPV, informational and voluntative functions of SPV.

Актуальність дослідження. Суспільно-політична лексика (СПЛ) як динамічний пласт лексико-семантичної системи мови – предмет дослідження багатьох учених: О. А. Стишов, О.А. Семенко, С.Й. Караванський, Ж.В. Колоїз, С.С. Лук'яненко (новотвори, неологічні словосполучення); А.А. Бурячок, В. В. Жайворонок, О. О. Мороз, І.В. Холявко, І.М. Кочан (тематичні групи суспільно-політичної лексики); Ю. А. Костюк Я.І. Снісаренко, О.Н. Поліщук (термінологічність суспільно-політичної лексики); О.М. Чадюк, О.О. Чорна (тропеїчні особливості суспільно-політичної лексики); Л. Л. Михайленко (розвиток суспільно-політичної лексики); В.І. Павлик, Н.В. Максимишин (перекладацький аспект).

Проте вивчення творення тексту публіцистичного есе засобами СПЛ ще комплексно не досліджено. Сьогодні одиницям лексичної системи української мови властива термінологізація, детермінологізація, семантизація чи десемантизація їх плану змісту, що зумовлює невідповідність між словниковими дефініціями окремих номінативних одиниць і суспільно-політичними чинниками розвитку держави. Ця тенденція чітко простежується в ідіостиліях окремих авторів, зокрема в есеїстиці Юрія Андруховича. Юрій Андрухович – відомий український письменник, поет і перекладач. У текстах есе письменник розглядає тему політики з критичної та культурологічної перспективи. Він розуміє політику як складну систему, яка впливає на всі сфери суспільства. Таким чином, вивчення суспільно-політичної лексики в текстах відомого письменника й есеїста з Івано-Франківська є, безперечно, актуальним.

Мета дослідження – проаналізувати сполучуваність СПЛ та її функційний потенціал в есеїстиці Юрія Андруховича

Виклад основного матеріалу. Суспільно-політичну лексику трактуємо як сукупність номінативних одиниць, які називають ключові (домінантні) політичні, економічні культурологічні поняття, прийняті суспільством, опосередковані такими архісемами, як «політика», «громадськість», «Україна/держава», «нація», «суспільство».

Під суспільно-політичною термінологією Т. І. Панько, І. М. Кочан, Г. П. Мацюк розуміють «...відкрити систему номінативних одиниць, різних за походженням, які спеціалізовані лексично (створені або запозичені), семантично (загальноживані слова, що отримали термінологічне значення) і фразеологічно (новостворені

словосполучення номінативного характеру) для вираження понять, що відбивають сферу суспільно-виробничого, політичного життя нації» [3, с. 37]. Саме тому в ідіостилі митця митця одиниця суспільно-політичної лексики може семантично модифікуватися, набувати додаткових смислів завдяки вільній сполучуваності: *нюанси демократії*, (с. 36), *монументи незалежності* (с. 45), *гра грошей* (с. 39). Тобто такі лексеми не тільки є оказіональними й тропеїчно маркованими факторами номінації в тексті, а й аксіологічними маркерами дійсності в авторській картині світу.

Лінгвісти також вважають, що суспільно-політичну лексику «характеризує дифузність кордонів, тематична дисперсія та широта сфер вживання» [4, с. 175]. Такі лексеми можуть бути міждисциплінарними термінами, наприклад, з культурології, історії, етнології тощо. Саме тому вони, на нашу думку, вносять у текст той інформаційний масив, що стає додатковими смисловим напластуванням, тому слова такого типу є текстотвірними інтертекстуальними елементами: *Україна – європейська Сарматія* (с. 105), *Шевченко – батько нації* (с. 12), *мова – солов'їна слов'янська душа* (с. 35), *Мономах, Боян, Іларіон* (с. 91).

Суспільно-політична лексика в широкому розумінні – «багатоплановий корпус слів, різних за поняттєвою та функціональною сферою, але об'єднаних із соціолінгвістичного погляду в один потік вербалізації подій, феноменів державного та громадського життя суспільства в динамічних процесах розвитку мови, в оцінювальних, критичних, дискусійних і врешті актуальних положеннях, властивих певному соціуму в конкретну історичну добу» [2, с. 98]. Саме тому СПЛ часто сполучається в тексті із прикметниками в переносному значенні (інколи й оксиморонними), що уможливорює напластування на семантику досліджуваних одиниць прагматичних сем, ілюструє авторську позицію: *патріотизм аморальний* (с. 78), *запаморочливе гасло* (с. 128), *підла рутинна* (с. 165), *самоідентифікаційна еволюція* (с. 267).

Л.В. Туровська суспільно-політичною термінологією називає «відкрити систему різних за походженням номінативних одиниць, спеціалізованих лексично (створені або запозичені терміни), семантично (загальноновживані слова, що отримали термінологічне значення) і фразеологічно (новостворені словосполучення номінативного характеру) для вираження понять, що відбивають сферу суспільно-виробничого,

політичного життя нації» [4, с. 176]. Наприклад: *лоно батьківщини, українське заробітчання, молода демократія (45), реставратори імперії (35)* тощо. Така комбінація термінів із загальноживаною лексикою, на нашу думку, забезпечує в текстовому просторі локалізацію волюнтативної функції, тобто СПЛ впливає на світосприйняття реципієнта. У цьому плані є цікавим ідіостиль одного автора, який через Я-текст (есе) подає трансформацію суспільно-політичної лексики, яка сприймається суспільством саме крізь призму авторського світогляду.

СПЛ має текстотвірний потенціал, оскільки, оскільки їй властиві такі ознаки:

– відкритість (експліцитність, доступність), ця лексика зрозуміла загалу, не є вузько спеціальною навіть у ядрі (термінологічній базі): *антивладний патріотизм (с. 74), владна верхівка (с. 68), євразійський мілітарний ухил (с. 30), волонтерство – як форма компромісу (с. 36);*

– багатозначність (слова такого типу можуть розширювати семантику в тексті, включатися в тропейні структури): *Національна Книга Буття (с. 67), молодість мови (с. 57), захованість української мови від світу (с. 58), есенговська людяність у кролячих шапках (с.18);*

– синтагматичність (вільна лінійна сполучуваність (валентність СПЛ з різнотипними словами)): *Батьківщина + етнічна, своя, мала, центральна, східна, ефемерна, надчутлива...;*

– парадигматичність (включеність СПЛ у синонімічні ряди, антонімічні пари тощо): *Україна – держава – Батьківщина (с. 98), патріотизм – антипатріотизм (с. 76), диктатура – демократія (с. 77);*

– емоційно-експресивна спроможність окремих одиниць СПЛ (ця ознака відокремлює досліджувану лексику від термінології, інколи зумовлює детермінологізацію номена): *москалі (с. 19), нацик (с. 78), політична прислуга (с. 56), політичні астрологи (с. 39);*

– динамічність (рухомість СПЛ у лексичній системі (актив / пасив), семантизація значення тощо): *неологізм совоукр (с. 59), історизм Радянський Союз (с. 78);*

– асоціативність (здатність акумулювати й фіксувати в семі реакцію суспільства на певний стимул політичного буття): *рагульська місцева влада (с. 18), державницький Шевченко (с. 97);*

– сигніфікативність (понятійно-сміслова спорідненість із суспільно-політичним життям народу): *телевізійники* (с. 58), *оператори* (с. 59), *агенти* (с. 50), *професіонали* (с. 35).

Таким чином, суспільно-політична лексика – це вербальний пласт, який швидко і гнучко реагує на будь-які зміни в суспільстві, саме тому вона зазвичай виконує такі функції:

– *номінативну* (називає поняття, ознаки і явища суспільно-політичного, економічного життя країни: *політика, влада, громадянське суспільство, демократи*);

– *прагматично-оцінну* (ілюструє аксіологічні виміри поняття і ставлення мовця до повідомлюваного: *політичне свавілля, антиконституційний закон*);

– *волюнтативну* (є засобом впливу на слухача / читача: *Євросоюз, путінський режим, ідейне рабство*);

– *інформаційну* (широко використовується у ЗМІ та есеїстиці: *«велика гра», перший президент, п'ятий президент...*).

Усі функції в текстовому просторі не «працюють» автономно, а є синкретичними.

Література

1. Андрухович Юрій. Диявол ховається в сирі. Київ : «Критика», 2006. 320 с.
2. Мороз О. О. Сучасна чеська суспільно-політична лексика: семантика, структура, динаміка: дис. ... канд. філол. наук: Київ, 2005. 193 с.
3. Панько Т.І., Кочан І.М., Мацюк Г.П. Українське термінознавство. Львів: Світ, 1994. 216 с.
4. Туровська Л.В. Українська суспільно-політична терміносистема: витоки і проблеми становлення терміни. *Термінологічний вісник*. 2017. Вип. 4. С. 175–184.